

центрі політичного бачення і прийняття рішень на державному рівні; розв'язанню проблем, які виникають у зв'язку з глибокими перетвореннями на ринку праці; надання учням, студентам і викладачам статусу активних учасників освітнього процесу; людських ресурсів, управління якими повинно здійснюватись відповідно до принципів рівності та здібностей; надання освіти більшої гнучкості та ширших можливостей для отримання громадянами фахової підготовки" [4, с. 145].

Теоретичні дослідження і тривала практика освітньої діяльності в Україні показали, що для забезпечення освіти високої якості і входження в єдиний європейський простір виникає необхідність вирішення принаймні двох *стратегічних питань*: спрямування педагогічної науки на вироблення стратегії розвитку освіти, перспектив відродження і розбудови національної школи; розробка і впровадження в навчальний процес сучасних інтелектуальних інформаційних технологій.

Підходи та практичні дії по вирішенню вказаних проблем модернізації освіти базуються на концепції розбудови незалежної демократичної держави, яка заснована на таких пріоритетах: "задоволення освітніх потреб усіх членів суспільства на всіх етапах життєвого циклу; доступ до освітньої і професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності, мотивацію і адекватну підготовку; освіта і професійна підготовка виконують не тільки освітню, але і виховну функцію; освіта і професійна підготовка виконують роль захисту соціальних інтересів суспільства і стратифікації його членів за ролями і статусом; освіта і професійна підготовка функціонують у рамках таких форм управління, що реалізуються на основі подвійного принципу відповідальності автономії і підзвітності в умовах прозорості; зменшення монополічних прав держави в освітній сфері за рахунок створення на рівноправній основі недержавних навчально-виховних закладів, формування багатоваріантності інвестиційної політики в галузі освіти; забезпечення рівня освіти у державі відповідно до рівня освіти розвинених країн світу" [4, с. 146].

Стратегічними завданнями модернізації освіти в Україні визначені: "розбудова національної системи освіти, формування освіченої творчої особистості, забезпечення пріоритетності розвитку людини; гуманізм, демократизація, пріоритетність суспільних та духовних цінностей; виведення освіти в Україні на рівень освіти розвинених країн світу шляхом докорінного реформування її концептуальних, структурних і організаційних засад" [4, с. 146].

Одним із критеріїв успішності здійснених заходів по реформуванню вітчизняної освіти і досягнення нею хоча б середньо-європейського рівня, має стати, на думку вітчизняних теоретиків освіти, реальна ситуація на ринку праці. "Кінцеве завдання Болонського процесу – добитися того, щоб роботодавці Європи довіряли дипломам, отриманим в країнах-учасниках Болонського процесу. Якщо так, то якість навчання студентів, а значить і успіхи Болонського процесу, будуть оцінювати не екзаменаційні оцінки викладачів, не рейтинги вузів, не звіти Міністерства освіти і науки, а найкомпетентніші експерти – роботодавці" [5].

Список використаних джерел

1. Модернізація вищої освіти України і Болонський процес: Матеріали до першої лекції / уклад. М. Ф. Степко, Я. Я. Болю-

баш, К. М. Левківський, Ю. В. Сухарніков; відп. ред. М. Ф. Степко. – К., 2004. – 24 с.

2. Указ Президента України № 344/2013 "Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року".

3. Національна доктрина розвитку освіти. Указ Президента України від 17 квітня 2002 року № 347/2002.

4. Науково-освітній потенціал нації: погляд у XXI століття / Авт. кол.: В. Литвин (кер.), В. Андрущенко, С. Довгий та ін. – К.: Навч. книга, 2003. – Кн. 1: Пріоритет інтелекту. – 608 с.

5. Бойко А. Д., Бойко Д. А., Мельник О. В. Шляхи і принципи реформування української освіти / <http://intkonf.org/boyko-a-d-boyko-d-a-melnik-ov-shlyahi-i-printsipi-reformuvannya-ukrayinskoyi-osviti/>

References

1. Modernizacija vyshhoj osvity Ukrai'ny i Bolons'kyj proces: Materialy do pershoj lekcii' / Uklad. M. F. Stepko, Ja. Ja. Boljubash, K. M. Levkivs'kyj, Ju. V. Suharnikov; vidp. red. M. F. Stepko. – K., 2004. – 24 s.

2. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny № 344/2013 "Pro Nacional'nu strategiju rozvytku osvity v Ukrai'ni na period do 2021 roku".

3. Nacional'na doktryna rozvytku osvity. Ukaz Prezydenta Ukrai'ny vid 17 kvitnja 2002 roku № 347/2002.

4. Naukovo-osvitnij potencial nacii': pogljad u XXI stolittja / Avt. kol.: V. Lytvyn (ker.), V. Andrushhenko, S. Dovgyj ta in. – K.: Navch. knyga, 2003. – Kn. 1: Priorytet intelektu. – 608 s.

5. Bojko A. D., Bojko D. A., Mel'nyk O. V. Shljahy i pryncypy reformuvannja ukrai'ns'koi' osvity / <http://intkonf.org/boyko-a-d-boyko-d-a-melnik-ov-shlyahi-i-printsipi-reformuvannya-ukrayinskoyi-osviti/>

Babiy S., Ph.D., Lecturer, National Pedagogical University
M. P. Drahomanova (Ukraine, Kiev), panyolga@ukr.net

Modernization of education in the structure of state education policy

Analyzes the problems the national system of education in Ukraine, in particular, its conceptual foundations, certain "National Doctrine of Education Development" and "strategy of education development in Ukraine to 2015"; the author argues that these documents fully comply with counterparts overseas countries and an appropriate response to the challenges of globalization and the information revolution.

Keywords: people, education, culture, practice, modernization, education.

Бабій С., кандидат філософських наук, соискатель, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ),
panyolga@ukr.net

Модернізація образования в структуре государственной образовательной политики

Анализируется проблематика становления национальной системы образования в Украине, в частности, ее концептуальные основы, определенные "Национальной доктриной развития образования" и "стратегией развития образования Украины до 2015 года"; автор утверждает, что эти документы полностью соответствуют аналогам зарубежных стран мира и являются надлежащим ответом на вызовы глобализации и информационной революции.

Ключевые слова: человек, образование, культура, практика, модернизация, воспитание.

* * *

УДК 37.013.74:378.091

Москалик Г.

кандидат філософських наук, здобувач, Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова (Україна, Київ), zhizhko@gmail.com

КОМУНІКАЦІЙНА ПРИРОДА ОСВІТИ

Як важливий спосіб існування людини в світі спілкування є процесом інтелектуального й емоційного обміну інформацією, під час якого здійснюється її збір і перерозподіл, а також встановлюються міжособистісні взаємини. А педагогічне спілкування має бути ще й емоційно забарвленим та особистісно розвиваючим. Воночас подолання наявних між суб'єктами спілкування природних труднощів також залежить від професіоналізму викладача. Саме під цим оглядом і розглядається комунікаційна природа освіти в сучасному філософському і педагогічному дискурсі.

Ключові слова: освіта, комунікація, спілкування.

Слово комунікація прийшло до нас через англійську мову (communication) від латинського communicatio – єдність, передача, з'єднання, повідомлення, пов'язаного з дієсловом (лат.) communico – роблю спільним, повідомляю, з'єдную, похідним від (лат.) communis – спільний. Російськими відповідно общий, общество, общаться, общение, приобщить. Як бачимо, ідея єдності, об'єднання, зв'язку зі спільнотою є визначальною для поняття комунікації, але є певна обмеженість слова спілкування щодо функціонування його у науковій і виробничій сферах. Наше слово має переважно нетермінологічний характер вживання, що зумовлено експансивним вторгненням кальки інтернаціонального слова communication через англійську та інші романо-германські мови у нашу науку й практику, оскільки питання вивчення процесів спілкування (комунікації) у західній науці було порушено набагато раніше, ніж в українській чи російській.

На ранніх етапах суспільного розвитку комунікація має виключно операціональний рефлексивно-поведінковий характер і залежить від вітальних, тобто життєвозабезпечувальних потреб людей. Люди об'єднувалися в колективи, групи з метою отримання їжі, будівництва житла тощо. У цій ситуації комунікація була знаряддям об'єднання у групи.

З суспільним розвитком і перетворенням комунікації у систему усвідомлених, цілеспрямованих дій, скерованих на процес свідомого встановлення й підтримання контактів між членами суспільства, спілкування могло набувати характеру творчого процесу, коли реакція комуніката прогнозувалася мовцем, думка “створювалася”, “пророблялася” у своїй уяві і була ніби витвором мовця.

Що загального між записом у щоденнику, переглядом телепередачі, бесідою з друзями, розмовою по телефону і вивченням меню? Усе це – форми комунікації. Підраховано, що люди витрачають на комунікацію більше часу, ніж на будь-яку іншу діяльність. Проте більшість людей насилу зможе визначити, що таке “комунікація”.

Комунікація – технічний процес обміну інформацією між двома і більше індивідами (або групами). Коли ми говоримо про комунікацію, нас перш за все цікавить те, як інформація передається. “Поняття комунікація може вживатись у значенні: 1. соціальна комунікація, спілкування між людьми та іншими соціальними суб'єктами; 2. зв'язок за допомогою технічних засобів; 3. певна система, за допомогою якої забезпечується сполучення між віддаленими об'єктами, наприклад: підземні комунікації, транспортні комунікації, каналізаційні комунікації тощо” [1, с. 428].

З вищесказаного випливає, що спілкування є одним із видів комунікації і є процесом інтелектуального і емоційного обміну інформацією, в ході якого здійснюється збір, перерозподіл інформації і встановлення міжособових контактів. В процесі спілкування велику роль грає і та інформація, обмін якої відбувається, і самі засоби, які вибирають для встановлення міжособових стосунків учасники комунікації. У діяльності викладача спілкування є основним параметром, який впливає на увесь процес навчання і виховання, оскільки самі цілі, завдання навчання реалізуються в процесі взаємодії викладача з тими, хто навчається. Так чи інакше, інші

форми взаємодії забезпечують сприйняття і засвоєння матеріалу учнями. Для продуктивної комунікативної діяльності викладач повинен знати, що спілкування пронизує всю систему педагогічного впливу, кожен його мікроелемент. На уроці викладачеві необхідно оволодіти комунікативною структурою всього освітнього процесу. Це вимагає вміння одночасно вирішувати дві проблеми: конструювати особливості своєї поведінки (свою педагогічну індивідуальність), своїх стосунків з учнями, тобто стиль спілкування, і конструювати самі виразні засоби комунікативного впливу.

При цьому саме педагогічне спілкування можна визначити як “систему обмеженого соціально-психологічної взаємодії педагога і учнів, змістом якої є обмін інформацією, надання виховного впливу, організація взаємовідносин за допомогою комунікативних засобів. Викладач є ініціатором цього процесу, організовуючи його й керуючи ним” [2, с. 114].

Спілкування в педагогічній діяльності □ це засіб вирішення учбових завдань, соціально-психологічне забезпечення виховного процесу і спосіб організації взаємин викладача та учнів.

Педагогічне спілкування має бути емоційно комфортним і особистісно розвиваючим. Професіоналізм спілкування викладача полягає в тому, щоб подолати природні труднощі спілкування через розходження в рівні підготовки, здатності допомагати учням набутти впевненості у спілкуванні як повноправних партнерів викладача.

Усне мовлення є основним засобом педагогічного спілкування. Слово викладача повинно впливати на почуття і свідомість, повинне стимулювати мислення та уяву, створювати потребу пошукової діяльності. У системі професійного педагогічного спілкування взаємодіють вербальні (мова) і невербальні (жести, міміка) засоби спілкування.

Вербальна комунікація використовує як знакову систему людську мову, природну звукову мову, тобто систему фонетичних знаків, що включає два принципи: лексичний і синтаксичний. Мова є самим універсальним засобом комунікації, оскільки при передачі інформації за допомогою мови менш за все втрачається зміст повідомлення. Правда, даний процес має супроводжувати високий ступінь спільності розуміння ситуації усіма учасниками комунікативного процесу.

Взагалі відносно використання мови як деякої знакової системи в процесі комунікації є справедливим все те, що говорилося про суть комунікації в цілому. Зокрема, і при характеристиці діалогу важливо увесь час мати на увазі, що його ведуть між собою особистості, що володіють певними намірами (інтенціями), тобто діалог являє собою активний, двосторонній характер взаємодії партнерів. Саме це зумовлює необхідність уваги до співрозмовника, узгодженість з ним. В іншому випадку буде порушена найважливіша умова успішності вербальної комунікації – розуміння сенсу того, що говорить інший, в кінцевому рахунку – розуміння, пізнання іншої особистості. Це означає, що за допомогою мови не просто “рухається інформація”, але учасники комунікації особливим способом впливають один на одного, орієнтують один одного, переконують один одного, тобто прагнуть досягти певної зміни поведінки. Можуть існувати два різні завдання в орієнтації партне-

ра по спілкуванню. А. А. Леонтьєв пропонує позначати їх як “особистісно–мовна орієнтація (ЛРО) і соціально–мовна орієнтація (СРО), що відображає не стільки відмінність адресатів повідомлення, скільки переважну тематику, зміст комунікації. Сам же вплив може бути зрозумілим по–різному: Він може носити характер маніпуляції іншою людиною, тобто прямого нав’язування їй якоїсь позиції, а може сприяти актуалізації партнера, тобто розкриттю в ньому і ним самим якихось нових можливостей” [3, с. 112].

До структури спілкування можна підійти по–різному, як і до визначення його функцій. Соціальна психологія в структурі спілкування виділяє три взаємопов’язані сторони: комунікативну, інтерактивну і перцептивну.

Комунікативна сторона спілкування, чи комунікація у вузькому сенсі слова, полягає в обміні інформацією між індивідами, що спілкуються. Інтерактивна сторона полягає в організації взаємодії між індивідами, що спілкуються, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, а й діями. Перцептивна сторона спілкування означає процес сприйняття і пізнання один одного партнерами по спілкуванню і встановлення на цій основі взаєморозуміння. Природно, що всі ці терміни досить умовні. Деякі автори в спілкуванні виділяють такі три функції: інформаційно–комунікативну, регуляційних–комунікативну, афективно–комунікативну. Звичайно, в реальній дійсності кожна з цих сторін не існує ізольовано від двох інших, і виділення їх можливе лише для аналізу, зокрема для побудови системи експериментальних досліджень. Усі зазначені тут сторони спілкування виявляються в малих групах, тобто в умовах безпосереднього контакту між людьми.

Сам процес комунікації розуміється як процес обміну інформацією. Під час спільної діяльності люди обмінюються між собою різними ідеями, інтересами, настроями, почуттями. При будь–якому розгляді людської комунікації з погляду теорії інформації фіксується лише формальна сторона справи: як інформація передається, в той час як в умовах людського спілкування інформація не тільки передається, але й формується, уточнюється, розвивається. При описі комунікативної сторони спілкування треба виявити специфіку в самому процесі обміну інформації, де він має місце у випадку комунікації між двома людьми:

1. Спілкування не можна розглядати лише як відправлення інформації якоюсь системою або як прийом її іншою системою, так як, на відміну від простого “руху інформації” між двома пристроями, в спілкуванні двох індивідів кожен є активним суб’єктом: взаємне інформування їх припускає злагоджені дії у спільній діяльності. “Кожен учасник комунікативного процесу припускає активність свого партнера” [4, с. 66]. Направляючи йому інформацію необхідно орієнтуватися на нього, тобто аналізувати його цілі, мотиви і т.д., “звертатися” до нього. Тому в комунікативному процесі відбувається активний обмін інформацією. Тут особливу роль відіграє значущість інформації, оскільки люди не просто спілкуються, а й прагнуть при цьому виробити загальний зміст. Це можливо лише за умови, що інформація не просто прийнята, але зрозуміла, осмислена. Суть комунікативного процесу це не просто взаємне інформування, а спільне розуміння предмета спілкування.

2. Обмін інформацією зводиться до того, що за допомогою системи знаків партнери могли вплинути один на одного, отже, обмін інформацією передбачає вплив на поведінку партнера, тобто знак змінює стан учасників комунікативного процесу. Комунікативний вплив, який тут виникає, є не що інше, як психологічний вплив одного комуніканта на іншого з метою зміни його поведінки. Ефективність комунікації вимірюється тим, наскільки вдався цей вплив. При обміні інформацією відбувається зміна типу відносин, що склався між учасниками комунікації.

3. Комунікативний вплив як результат обміну інформацією стає можливим лише тоді, коли “всі говорять на одній мові”, оскільки будь–який обмін інформацією можливий лише за умови, що знаки і, головне, закріплені за ними значення відомі всім учасникам комунікативного процесу. Тільки прийняття єдиної системи значень забезпечує можливість партнерів розуміти один одного. Думка ніколи не дорівнює прямому значенню слів. Тому в тих, хто спілкується має бути ідентичне розуміння ситуації спілкування.

Володіння комунікацією і актуальним спілкуванням розглядається як сума різних умінь учителя, що включають в себе: “професійну педагогічну мову”, “комунікативно–мовленнєву стратегію”, “комунікативно–мовленнєву тактику”, “педагогічну комунікативну культуру”, “комунікативну готовність” та ін. Усім цим “повинен” володіти майбутній педагог, починаючи зі студентської лави, не забуваючи, при цьому, що виховний вплив “є мистецтво, воно багато в чому спирається на імпровізацію, інтуїцію, а не на науковий аналіз конкретної ситуації” [5, с. 421].

“Діяльність педагога не можна помислити без комунікації, яка є одним з головних засобів його діяльності при вирішенні професійних завдань. Вчитель повинен не тільки здійснювати викладацьку діяльність, але й бути налаштованим на продуктивне встановлення і розвиток професійних контактів; націлений на результативний обмін інформацією та вироблення єдиної стратегії взаємодії; на сприйняття і розуміння співрозмовників” [6, с. 195]. Саме таку думку підтримувала Е. В. Балакірева, яка виділила наступні характеристики професійної діяльності у сфері освіти:

- рефлексивність, як результат розвитку процесу суб’єктивізації професійної діяльності у сфері освіти;
- інтегративність, обумовлена приналежністю до класу перетворюючих і до класу керуючих професій одночасно;
- комунікативність, обумовлена спрямованістю на встановлення взаємодії і взаємин з людьми в різноманітних умовах реалізації професійної діяльності;
- диференційованість, що виявляється в необхідності встановлення взаємодії з суб’єктами освітньої діяльності, відмінними за багатьма ознаками (стать, вік, індивідуальні особливості тощо).

Знаходження структури професійної комунікації в сфері освіти вимагає, насамперед, зіставлення таких понять як “комунікація”, “спілкування”, “педагогічне спілкування”, “професійна комунікація”. На сьогоднішній день в педагогічній науці немає однозначного трактування понять “комунікація” і “спілкування”. Вони або отожденоються, або розрізняються.

Наприклад, І. Л. Плужник стверджує, що спілкування в більшій мірі пов'язане з характеристиками усно-мовного, міжособистісного вербального і невербального взаємодії афективно-оцінного характеру, що реалізується в практичній діяльності, а комунікація являє собою соціально обумовлений процес передачі інформації та обміну думками, почуттями між людьми в різних сферах пізнавально-трудової і творчої діяльності, і націлена на виконання соціально значущої задачі, на результат, на задоволення особистісних потреб" [7, с. 43]. "Комунікація – це не тільки процес обміну інформацією, це процес створення певної спільності, в якій учасники осмислюють інформацію і співвідносять свої смисли зі смислами комунікативних партнерів, створюючи, таким чином, певну ступінь взаєморозуміння. Важливу роль у цьому процесі відіграють комунікативні категорії" [8, с. 159].

Підкреслюючи значимість комунікативної складової освітнього простору, І. А. Баєва вводить поняття "психологічно безпечного освітнього середовища", під яким розуміється "середовище взаємодії, що базується на гуманістичних принципах, є вільним від прояву психологічного насильства, має референтне значення для її учасників і виявляється в емоційно-особистісних і комунікативних характеристиках її суб'єктів" [9, с. 27].

В рамках підходу, який пов'язує поняття "комунікація" і "безпека" також піднімається проблема розвитку комунікативної компетентності вчителів та вихователів, але не просто як професійно-важливої якості, а як фактора, що знижує ризик виникнення конфліктних ситуацій, що запобігає професійним стресам і перенапрузі, службовця як індикатора особистісного та професійного благополуччя.

Освітнє середовище так само стає предметом дискусивного аналізу. Дискурс, що включає в себе лінгвістичні та екстралінгвістичні компоненти, проявляється в комунікації, та функціонує в ній, впливаючи на її суб'єктів. Комунікація без дискурсу неможлива. Розуміння дискурсу як системи комунікації, в якій одночасно реалізуються найрізноманітніші аспекти не лише мови, але й мовного мислення тієї чи іншої соціальної групи або соціальних інститутів робить можливим розгляд проблемних областей освіти на макро і мікро рівнях.

Представляючи процес кодування і передачі інформації, комунікація одночасно виступає актом складної спільної взаємодії людей – творців і користувачів комунікативних систем. Для того, щоб акти комунікації були результативними потрібно щоб обидва учасника даного процесу володіли комунікативною компетентністю. "Поняття "комунікативна компетентність", що додає смисловий відтінок "володіння знанням" досить загальному поняттю "комунікація", активно використовується в руслі т.зв. компетентнісного підходу в освіті. Крім множинних спроб визначення комунікативної компетентності, в соціально-психологічній літературі виділяються її численні параметри і критерії, простежується націленість на необхідність розвитку в освітньому просторі ефективної комунікації, як у педагогів, так і в учнів різних вікових груп, які стають суб'єктами комунікаційного процесу" [10, с. 60].

Комунікативність як властивість соціальної реальності являє собою сукупність умов, що забезпечують мо-

жливість встановлення діалогу, взаємодії між суб'єктами інформаційного процесу. В умовах інформатизації та комп'ютеризації соціальної реальності невід'ємною умовою подібної взаємодії стає наявність налагоджених каналів трансляції та репродукування інформації.

Розглядаючи комунікацію в якості спрямованого зв'язку, який виражається в передачі інформаційних сигналів, можна припустити, що і в системі сучасної освіти всі компоненти між собою тісно взаємопов'язані, тому що комунікація в ній представляє один з досить складних видів загального зв'язку. Слід погодитися і з тим, що без соціальної комунікації, що є універсальним механізмом, який формує і змінює соціокультурний простір-час, неможливим стає і саме існування і розвиток освітньої системи, так як втрачається можливість погоджувати дії, спрямовані на досягнення цілей і місії даної соціальної структури.

У системі освіти реалізуються три початкові функції комунікації, які виділилися досить давно: активаційна, інтердиктивна, дестабілізуюча. Активаційна функція спонукає до дії, вчинку в певному усвідомленому напрямку, прикладами є заклик, наказ, вимога, девіз, які реалізуються як у навчальному процесі, так і у позанавчальних взаємодіях. Інтердиктивна функція, навпаки, пов'язана із заборобою, гальмуванням всіх дій крім однієї, вона особливо важлива у виховній, комунікативній взаємодії педагога з учнями в ситуаціях ризику і надзвичайних обставин. Дестабілізуюча функція відображає складність і суперечливість соціального життя освітнього закладу: погоджуючись і підтримуючи думку того, хто навчається, думка, протиставляє себе іншій або групі, вступаючи з ними в суперечливі відносини, відповідно, виникає якийсь хаос, організовується дестабілізація комунікативної взаємодії. Подібні ситуації в навчальних закладах виникають як спонтанно, так і навмисно реалізуються при використанні інтерактивних форм при реалізації певної мети, пов'язаної з освоєнням, найчастіше, нового навчального матеріалу, контролем знань, а також у виховній комунікативній взаємодії.

"Соціальна комунікація, як зазначає Ф. С. Бацевич, відіграє фундаментальну роль у процесі структурування та стабілізації освітнього простору" [11, с. 227]. Особливо помітно, як зростає її значення в ситуаціях ризику, нестабільності, суперечливості, непередбачуваності напрямку подальшого розвитку, нестачі часу. Збільшення швидкості передачі і обсягу інформації, зростання пропускну здатності каналів зв'язку дають можливість управляти безліччю комунікаційних процесів. Тому, з одного боку, управління комунікативними процесами, а також їх чіткість, однозначність і доступність соціально важливої інформації стають важливою теоретичною та практичною проблемою, вирішення якої дозволить знизити ступінь ризику і зменшити його негативний вплив на учасників освітнього процесу. З іншого боку, що не менш важливо, необхідно самого учня, як важливого компонента комунікації, підготувати до адекватного сприйняття таких складних процесів, сформувати у нього комунікативну компетентність, яка б дозволила швидко аналізувати мовні події, мовні ситуації, мовні взаємодії, приймати правильні рішення, оформлені згідно з нормами літературної мови, що, безумов-

но, вимагає розвиненої культури спілкування і високого ступеня володіння сучасними засобами зв'язку. Слід погодитися з виділенням в структурі комунікативної компетентності, особливо коли мова йде про керівників освітніх установ, в нашому випадку, класного керівника, завуча, директора, проректора, ректора, такого важливого компоненту як відповідальність. "Комунікативна компетентність, на думку Є. В. Капусткіна, припускає володіння технологією побудови ефективної комунікації, тобто раціональної і відповідної дискусії щодо досягнення співпраці між співробітниками організація" [12, с. 216].

Важливими соціальними компонентами комунікативного взаємодій є статусні і ситуативні ролі його учасників, а також стильові прийоми, які вони використовують. Статусна роль вказує на поведінку, яка запропонована учням і викладачеві, що визначається його соціальним (віковим, статевим, професійним) становищем, або статусом. При кожній комунікативній взаємодії в межах або поза навчальним закладом від його учасників вимагається адекватне усвідомлення як власних соціальних дій, так і вчинків всіх учасників комунікації. Без встановлення соціальних і рольових маркерів неможливо правильно орієнтуватися в освітній ситуації, вибрати адекватні манеру і стиль поведінки.

В освітньому процесі важливо не тільки обмінюватися знаннями, інформацією, емоціями, а й організовувати "обмін діями", спланувати загальну продуктивну і репродуктивну діяльність класу або навчальної групи. Навчання і його комунікаційна діяльність виступають, з одного боку, як необхідний компонент, який забезпечує, регулює і коригує процесуальність, з іншого боку, вони є необхідним засобом розвитку освітньої організації протягом всього освітнього ланцюжка: від дошкільних установ до вузівської, поствузовської, додаткової освіти. Звідси випливає, що всіх учасників освітнього процесу можна визначити як "необмежене комунікативне співтовариство", здатне до динаміки та інтеграції.

Цілі, цінності, інтереси, смисли, реалізовані в освітньому процесі, характеризуються інтенціональними (психологічними) та інтенціональними (лінгвістичними), а якщо розглядати ширше, то і культурними категоріями, а їх причинно-наслідкові зв'язки визначаються конкретними контекстами і суспільно-історичною практикою. В даному випадку "культура і традиції виступають гарантією існування людини. Тому при підготовці фахівців необхідно в повній мірі використовувати культурну та комунікаційну частину освітнього процесу, які забезпечують:

по-перше, актуальність та затребуваність отриманих знань у конкретних сферах життєдіяльності соціуму, здійснюють інформаційну трансляцію позитивних і негативних реалій соціального та культурного життя; по-друге, вписаність засвоєних стандартів знань і комунікативних практик в архітектуру сучасної освіти, в міжнародну науково-теоретичну проблематику та комунікаційну практику, дають уявлення про динаміку та основні тенденції навчального процесу на різних рівнях; по-третє, саморозвиток культури учня, в тому числі його діяльності, поведінки, спілкування, завдяки яким не переривається розвиток соціуму; по-четверте, реалізацію лінійної, інтеракційної, трансакційної моделей соціальних комунікацій, спадкоємність у викорис-

танні формальних і неформальних способів успадкування соціального і культурного досвіду попередніх поколінь.

Як зазначає Г. Л. Ільїн, "спосіб комунікації в освітньому закладі відображає його стан як єдиної соціальної системи" [13, с. 54]. Якщо відбувається збій у способах передачі інформації, то зв'язок між компонентами освітньої системи може бути порушеним. Не отримуючи необхідної інформації освітня система в цілому або окрема установка освіти перестають повною мірою виконувати свої функції або змінюють спосіб функціонування, що призводить до внутрішніх змін і трансформації зв'язків та взаємин за її межами.

Використання соціокультурного контексту в комунікативних взаємодіях розвиває ідентичність учнів, здатність розуміти інших людей, формує особистісну картину світу, через призму якої здійснюється бачення і оцінка реальних подій і фактів і, долаються комунікативні порушення. Унікальність соціокультурного контексту полягає також і в тому, що він забезпечує взаємне накладення знань і комунікативних практик, навчальний на інтелектуальний багаж його однокласників чи одногрупників, безпосередньо і опосередковано включених в процесі культурно-освітньої взаємодії. Слід визнати, що результатом використання соціокультурного контексту в комунікативному процесі є освоєння нових знань і комунікативних практик, які стають частиною особистісної культури суб'єкта комунікації.

Поступово освіта стає ознакою сучасної культурної людини. Знання набувають додаткового змісту і нові смисли, сприяють емоційній поліфонічності, інтелектуальній активності, розвитку креативного мислення. При цьому зростає вплив комунікації на якість і зміст освітнього процесу, не без її участі здійснюється відбір навчального матеріалу, прочитання текстів та їх інтерпретація. Сучасна система освіти починає інтегрувати в себе не тільки особистісні комунікативні ресурси тих, хто навчається і педагога, але і нові комунікативні технології, засновані на використанні можливостей комп'ютерних програм, електронних книг, дистанційної освіти якісно змінює "упаковку" культурного змісту навчального процесу.

Таким чином, спосіб комунікації в освітній установі виступає як умова, наслідок, зміст, форма, знакова модель, імпульс його успішної трансформації. Тому взаємодія освіти і комунікації у своїй перспективі визначає динаміку розвитку освітньої системи в цілому, реформування вітчизняної системи вищої професійної освіти, перетворення її, "в міжкультурну систему комунікацій" актуалізує виникнення нового цифрового освітнього середовища у вищій школі.

Список використаних джерел

1. Шевякова Л. П. Средства коммуникативного воздействия в образовательном процессе Текст / Л. П. Шевякова // Коммуникация и образование. Сборник статей / под ред. С. И. Дудника. – СПб. : Санкт-Петербургское философское общество, 2004. – С. 428–445.
2. Коротаева Е. В. Директор–учитель–ученик: пути взаимодействия / Е. В. Коротаева. – М. : Сентябрь, 2000. – 144 с.
3. Леонтьев А. А. Язык, речь, речевая деятельность / А. А. Леонтьев. – М. : Просвещение, 1969. □ 214 с.
4. Лысикова Н. П. Социокультурные проблемы современного образования: Учебно-методическое пособие / Н. П. Лысикова, О. И. Алимаева, Н. Р. Вакулич–Саратов: Издательский центр "Наука", 2009. – 74 с.

5. Осипов А. М. Социология образования / А. М. Осипов. – Ростов-на-Дону : Феникс, 2006. – 605 с.
6. Балакирева Е. А. Лечебное и профилактическое действие физических упражнений / Е. А. Балакирева, Е. В. Еремка // Педагогика – 2007. – № 5. – С. 194–196.
7. Плужник И. Л. Формирование межкультурной коммуникативной компетенции студентов в процессе профессиональной подготовки / И. Л. Плужник. – М. : ИНИОН РАН. 2003. – 216 с.
8. Захарова Е. П. Коммуникативные категории и нормы / Е. П. Захарова // Хорошая речь. – М. : Изд-во “Книжный дом “Либроком”, 2009. – С. 163–179.
9. Баева И. А. Тренинги психологической безопасности в школе. – СПб. : Речь, 2002. – 251 с.
10. Морев Н. А. Тренинг педагогического общения : учебное пособие для вузов / Н. А. Морев. – М. : Просвещение, 2003. – 304 с.
11. Бачевич Ф. С. Основы коммуникативной лингвистики: підруч. / Ф. С. Бачевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
12. Капусткина Е. В. Социальные реформы в России: история, современное состояние, перспективы [Текст] / Капусткина Е. В. // Социально-политический журнал. – 1995. – № 1. – С. 215–224.
13. Ильин Г. Л. Философия образования / Г. Л. Ильин. – М. : Вузовская книга, 2002. – 224 с.

References

1. Shevjakova L. P. Sredstva komunikativnogo vozdejstviya v obrazovatel'nom processe Tekst / L. P. Shevjakova // Kommunikacija i obrazovanie. Sbornik statej / Pod red. S.I. Dudnika. – SPb. : Sankt-Peterburgskoe filosofskoe obshhestvo, 2004. – S.428–445.
2. Korotaeva E. V. Direktor–uchitel'–uchenik: puti vzaimodejstviya / E. V. Korotaeva. – М. : Sentjabr', 2000. – 144 с.
3. Leont'ev A. A. Jazyk, rech', rechevaja dejatel'nost' / A. A. Leont'ev. – М. : Prosveshhenie, 1969. – 214 с.
4. Lysikova N. P. Sociokul'turnye problemy sovremennogo obrazovanija: Uchebno-metodicheskoe posobie / N. P. Lysikova, O. I. Alimaeva, N. R. Vakulich–Saratov: Izdatel'skij centr “Nauka”, 2009. – 74 s.
5. Osipov A. M. Sociologija obrazovanija / A. M. Osipov. – Rostov-na-Donu : Feniks, 2006. – 605 s.
6. Balakireva E. A. Lechebno i profilakticheskoe dejstvie fizicheskikh uprazhnenij / E. A. Balakireva, E. V. Eremka // Pedagogika – 2007. – № 5. – S. 194–196.
7. Pluzhnik I. L. Formirovanie mezhkul'turnoj komunikativnoj kompetencii studentov v processe professional'noj podgotovki / I. L. Pluzhnik. – М. : INION RAN. 2003. – 216 s.
8. Zaharova E. P. Kommunikativnye kategorii i normy / E. P. Zaharova // Horoshaja rech'. – М. : Izd-vo “Knizhnyj dom “Librokom”, 2009. – S. 163–179.
9. Baeva I. A. Treningi psihologicheskoy bezopasnosti v shkole. – SPb. : Rech', 2002. – 251 s.
10. Moreva N. A. Trening pedagogicheskogo obshhenija: Uchebnoe posobie dlja vuzov / N. A. Moreva. – М. : Prosveshhenie, 2003. – 304 s.
11. Bacevych F. S. Osnovy komunikativnoi lingvistyky: pidruch. / F. S. Bacevych. – К. : Vydavnychyj centr “Akademija”, 2004. – 344 s.
12. Kapustkina E. V. Social'nye reformy v Rossii: istorija, sovremennoe sostojanie, perspektivy [Tekst] / Kapustkina E. V. // Social'no-politicheskij zhurnal. – 1995. – № 1. – S. 215–224.
13. Il'in G. L. Filosofija obrazovanija / G. L. Il'in. – М. : Vuzovskaja kniga, 2002. – 224 s.

Moskalik G., Ph.D., the applicant, National Pedagogical University M. P. Dragomanova (Ukraine, Kiev), zhzhkot@gmail.com

Communication nature education

As an important way of human existence in the world of communication is a process of intellectual and emotional exchange of information, in the course of which it was collected and redistribution, as well as establishing interpersonal relationships. A teacher should be more communication and emotionally charged and personally develop. At the same time overcoming the existing communication between the subjects of natural difficulties also depends on the professionalism of the teacher. It is from this angle and consider the nature of communication education in modern philosophical and pedagogical discourse.

Keywords: education, communication, communication.

Москалик Г., кандидат философских наук, соискатель, Национальный педагогический университет им. М. П. Драгоманова (Украина, Киев), zhzhkot@gmail.com

Коммуникационная природа образования

Как важный способ существования человека в мире общение является процессом интеллектуального и эмоционального обмена информацией, в ходе которого осуществляется ее сбор и перераспределение, а также устанавливаются межличностные отношения. А педагогическое общение должно быть еще и эмоционально окрашенным и личностно развивающим. Одновременно преодоление имеющихся между субъектами общения природных трудностей также зависит от профессионализма преподавателя. Именно под этим углом и рассматривается коммуникационная природа образования в современном философском и педагогическом дискурсе.

Ключевые слова: образование, коммуникация, общение.

* * *

УДК 37.013.74

Суліма Є. М.

доктор філософських наук, член-кореспондент
НАПН України, професор
(Україна, Київ), zhzhkot@gmail.com

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД
ЯК ПАРАДИГМА СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

Розглядається компетентнісний підхід як один з ключових підходів, який передбачає інтеграцію академічної і професійної освіти та посилює практико-орієнтованість сучасної освіти. Компетентнісний підхід не протиставляється традиційному знанневому підходу, а істотно розширює його зміст власне особистісними складовими та слугує основою для моделювання програм підготовки з урахуванням вимог ринку праці до компетентності фахівців.

Ключові слова: компетентнісний підхід, освіта, компетентність фахівців.

В останнє десятиріччя відбувається переорієнтація оцінки результатів навчання з понять “підготовленість”, “освіченість”, “загальна культура”, “вихованість”, на поняття “компетенція”, “компетентність”. Відповідно, фіксується компетентнісний підхід в освіті.

У той же час аналіз праць В. Байденко, Н. Бібік, М. Васильєва, С. Гончаренко, Є. Зєєр, І. Зимньої, Н. Кузьміної, Т. Лебединець, А. Маркової, О. Овчарук, Л. Петровської, В. Петрук, О. Пометун, М. Розова, О. Савченко, В. Сенашенка, С. Трубачової, А. Хуторського та інших за цією проблемою показує всю складність, багатовимірність і неоднозначність трактування як самих понять компетенція, компетентність, так і заснованого на них підходу до процесу і результату навчання. Ставиться питання необхідності продовження широкого системного як теоретико-методологічного, так і емпіричного вивчення цієї проблеми.

Необхідність аналітичного розгляду компетентнісного підходу, який впроваджується в українську освіту, по-перше, обумовлена загальноєвропейською та світовою тенденцією інтеграції, глобалізації світової економіки, а також інтеграцією української освіти в європейський освітній простір. Так, в міжнародних документах та офіційних документах європейських країн все більшого вживання отримують терміни “результати навчання”, “компетенції” і “компетентності”. Визнано за необхідне розроблення національних рамок кваліфікацій, які б дозволяли описувати кваліфікації за навчальним навантаженням, результатами навчання та рівнем, що забезпечуватиме їх порівнянність та співставність на національному та міжнародному рівнях.

По-друге, необхідність включення компетентнісного підходу в систему освіти визначається зміною освітньої парадигми, що відбувається в останній час. Новий під-